

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Van Yüzüncü Yıl University
The Journal of Social Sciences Institute
Yıl / Year: 2021 - Sayı: Van Özel Sayısı
Issue: Van Special Issue
ISSN: 1302-6879 - Sayfa/Page: 191-210

1950 Genel Seçimlerinde Van Van in 1950 General Elections

• Cevdet TEKE*

* Öğr. Gör., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi,
Özalp Meslek Yüksekokulu Van/Türkiye.
Lect., Van Yüzüncü Yıl University,
Vocational High School of Özalp, Van
/Turkey.
cevdetteke@yyu.edu.tr
ORCID: 0000-0002-6496-5915

Makale Bilgisi | Article Information

Makale Türü / Article Type:
Araştırma Makalesi/ Research Article
Geliş Tarihi / Date Received:
14/02/2021
Kabul Tarihi / Date Accepted:
17/03/2021
Yayın Tarihi / Date Published:
20/04/2021

Atrf: Teke, C. (2021). 1950 Genel Seçimlerinde Van. *Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Van Özel Sayısı, 191-210

Citation: Teke, C. (2021). Van in 1950 General Elections. *Van Yüzüncü Yıl University the Journal of Social Sciences Institute*, Van Special Issue, 191-210

Öz

1945 yılından itibaren tek parti sisteminin popülaritesini kaybetmesi üzerine Türkiye'de çok partili demokrasi yolunda hızlı adımlar atılmaya başlandı. Demokrasinin en önemli öğelerinden biri sayılan çok partili siyasal hayat, Türkiye'nin politik yaşantısında önemli değişimlere neden olduğu gibi taşradaki siyasi hayatı da ciddi bir şekilde etkiledi. Çok partili yaşama geçişle birlikte, siyasî partilerin Doğu ve Güneydoğu Anadolu'ya yönelik politik faaliyetleri de arttı. Kuruluşunun akabinde DP'nin tüm Anadolu'da teşkilatlanmaya başlaması, CHP'nin, Şeyh Sait ve Ağrı İsyanları sonrasında daralttığı veya kapattığı Doğu vilayetlerindeki teşkilatlarını yeniden genişletmek amacıyla yapılandırma çalışmalarını başlatmasına sebebiyet verdi. Türkiye'nin çok partili hayata geçmesi, tüm memlekette olduğu gibi Van'daki siyasi hayata da etki ederek yeni bir dinamizm getirdi. DP, kuruluşunun hemen ardından, 1946 yılında Van'da teşkilatlanmaya başlarken, CHP gibi 23 yıllık bir parti Van'daki teşkilatını bu tarihten 2 yıl önce, yani 1944'te kurdu. Bu çalışmada, CHP ve DP'nin Van ilindeki teşkilatlanmaları ve iki parti arasındaki çekişmenin Van'daki 1950 seçimlerine yansımaları irdelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Van, CHP, DP, 1950 Seçimleri

Abstract

Upon the loss of popularity of the one-party system, quick steps for multi-party democracy have been taken in Turkey since 1945. Multi-party political life, which is considered one of the most important elements of democracy, not only caused significant changes in political life, it also seriously affected the political life in the rural areas of Turkey. With the transition to multi-party life, political activities of political parties towards Eastern and South-Eastern Anatolia also increased. The fact that DP started to organize all over Anatolia after its establishment, caused CHP to start restructuring studies in order to re-expand its organizations in the Eastern provinces that it had narrowed or closed after the Sheikh Said and Ağrı Rebellions. Turkey's transition to multi-party system brought a new dynamism by affecting the political life in Van as in the whole country. While DP started to organize in Van in 1946, right after its establishment, a 23-year-old party like CHP had established its organization in Van 2 years before that date, in 1944. In this study, the organization of CHP and DP in Van Province and the reflections of the conflict between the two parties on the 1950 elections in Van were examined.

Keywords: Van, CHP, DP, Elections of 1950

Giriş

II. Dünya Savaşı sonrası dönem, dünya genelinde büyük toplumsal ve siyasi değişimlere tanık olunan dönemdir. Savaş sonrası değişen şartlar içinde bütün dünya ile beraber Türkiye’de de yeni sürecin zuhur ettiği bir gerçektir. Özellikle 1930’ların başlarından itibaren istenilen ve taklit edilen bir sistem olan Almanya ve İtalya’daki totaliter tek parti anlayışı, II. Dünya Savaşı sonunda istenilen bir sistem olmaktan çıktı. Cumhuriyet’in kuruluşundan itibaren tek bir partinin egemen olduğu siyasal yapı, savaşın Demokrasi Cephesi’nin zaferiyle sonuçlanması Türkiye’de çoğulcu demokrasi yönünde gelişmelerin hızlanmasına sebep oldu. Türkiye’nin, II. Dünya Savaşı’ndan sonra değişen güç dengelerine paralel olarak çok partili devletlerle olan ilişkisi, çok partili hayata geçmeyi zorunlu kıldı (Kemal, 1980: 10).

Türkiye, Cumhurbaşkanı İsmet İnönü’nün bizzat dâhil olduğu gelişmeler sonucu 1945 yılından itibaren çok partili hayata geçti. Dönemin ilk muhalefet partisi Milli Kalkınma Partisi (MKP) olmakla beraber 7 Ocak 1946’da Demokrat Parti (DP)’nin kurulması Türk siyasal hayatına yeni bir yön verdi.

Tek parti dönemi, 21 Temmuz 1946 yılında yapılan ilk çok partili seçimle sona erdi. 1946 Genel Seçimlerine CHP dışında, çok partili siyasal yaşamın ilk partisi olan MKP ile DP de katıldı. 1946 Genel Seçimleri, önceki seçimlerden farklı olarak bir dereceli olarak yapıldı. Değerlendirme açık oy, gizli sayım yöntemlerine göre

yapıldığı için seçim sonuçları oldukça tartışmalıdır. Çeşitli kaynaklar tarafından farklı sayıların verildiği seçim sonuçlarından en çok kullanılan ise CHP 397, DP 61, Bağımsız 7 şeklinde olmaktadır (Seçim Sistemleri, 1982: 92). Bu seçimlerin sonuçları ilan edilmemiştir. Yani, gerek seçmen adedi ve gerek partilerin aldıkları oy miktarı vazifeli ve yetkili makamlarca halk efkârına açıklanmamıştır (Aygen, 1962: 204). DP, CHP'yi ve yönetimi, seçimlere hile karıştırdığı gerekçesi ile suçladı. DP'nin şiddetli itirazları ile yoğun protesto hareketleri seçimin resmi sonuçlarını değiştirmeye yetmedi. Buna karşın, henüz yeni kurulmuş olan muhalefetin meclise hiç de küçümsenemeyecek sayıda milletvekili sokmayı başarması dikkate alınması gereken bir konudur.

1946 Genel Seçimlerinin Van'da yapılış şekli, basından izlendiği kadarıyla demokratik bir nitelik taşır. Seçimde, seçmenin oyunu nasıl ve nerede kullanacağı ayrıntılarıyla Van Seçim Kurulu Başkanlığı tarafından mahalle adları verilerek duyurulur (Yeni Yurd, 24 Haziran 1946). Seçimden bir gün önce Van'ın her tarafı bayraklarla donatıldı. Van halkının seçime olan ilgisi bir hayli fazlaydı. Oy kullanacak seçmenin büyük bir sükûnet ve düzen içinde sandık başına gittiği görülmektedir (Yeni Yurd, 22 Temmuz 1946; Van, 27 Temmuz 1946).

DP'nin aday göstermediği Van'da, bağımsız olarak adaylıklarını koyan Emin Kürdüvan ve Edip Berkman'ı destekledi (Van, 27 Temmuz 1946). Ancak 1946 seçimlerini CHP'den aday olan İbrahim Arvas, Muzaffer Koçak ve Rüştü Oktar kazandı (BCA, 490.1.0.0.380.1605.1-8).

Çok Partili Dönemde Van'da Siyasi Parti Teşkilatları DP Teşkilatlanması

DP, kuruluşunun ardından tüm yurttaki teşkilatlanma çalışmalarını başlattı ve teşkilatlanmada uygun gördüğü il ve ilçelere 3 kişiden 7 kişiye kadar Müteşebbis Heyet kurdu (DP Tüzük ve Programı, 1946: 12). DP Genel Başkanı Celal Bayar'ın, "Şark'ta jandarma ve ordumuz varsa da, orada lisanımız, kültürümüz hülasa hiçbir şeyimiz yoktur. Bu itibarla, Demokrat Parti Şark'a gitmek zorundadır" diyerek DP'nin Doğu'da teşkilatlanmasının önemine değindi (Ağaoğlu, 1992: 436). Taşrada belli bir güç merkezi olmak isteyen DP, Türkiye'nin doğusunu bir cazibe merkezi haline getirmek için ciddi anlamda yatırım çalışması başlatmıştı (Pınar, 2015: 126). Bu doğrultuda DP Van İl Teşkilatı, 21 Temmuz 1946 genel seçimlerinden bir gün önce kuruldu (Yeni Yurd, 22 Temmuz 1946) ve

Vilayet Heyeti Başkanlığını da Ahmet Metin¹ yürüttü (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-52). DP Van Müteşebbis Heyeti, Başkan Askeri Müteahhit Ahmet Metin, Muhasipliğe Müteahhit Bahri Toktamış, Kâtipliğe Müteahhit Orhan Kaya, Üyelikler; Müteahhit Ahmet Özbayram, Şöför Burhan Aktürk, Şehir Kulübü Sahibi Halil Aktürk, Seyyar Satıcı Bahri Oskay'dan oluşmaktaydı (BCA, 490.1.0.0.441.1825.1-29).

Özellikle Cumhurbaşkanı İsmet İnönü'nün 12 Temmuz 1947 tarihli beyannamesinden sonra siyasette başlayan yumuşama evresiyle beraber DP, Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da örgütlenmesini genişletmeye başladı. Esasen DP'nin kuruluş ve teşkilatlanması, başlangıçta CHP tarafından iyimser karşılandı. Çünkü CHP, DP'yi ciddi bir muhalefet partisi olarak görmüyordu ve DP ülke çapında geniş bir teşkilatlanmaya gidecek güce ve desteğe sahip değildi. Fakat bir müddet sonra DP'nin hızlı gelişimi ve ülke genelinde teşkilatlanması, CHP'nin muhalefete karşı takındığı iyimser tutumun baskı politikalarına dönüşmesine sebep oldu. Tabii bu durum taşrada kendini daha fazla hissettirdi.

Maddi imkânsızlıklarla da boğuşmaya çalışan DP'nin Van'daki çalışmaları CHP'nin baskıları sebebiyle 1947 yılına kadar il merkeziyle sınırlı kaldı (BCA, 490.1.0.0.441.1825.1). DP İl İdare Kurulu, tüm olumsuzluklara rağmen, Van vilayetinde Gürpınar hariç diğer ilçelerde teşkilat çalışmalarını tamamlamayı başarmıştı (Pınar, 2013: 37).

1947'de Maliye Gelir Kâtibi Selahattin Bey, Özalp'ta DP'yi kurmak için teşkilatlanma faaliyetlerini başlattı (BCA, 490.1.0.0.441.1825.1-1). Akabinde Özalp, Gevaş teşkilatları kuruldu. DP Gevaş, Kurubaş, İskele ocak teşkilatları çok iyi çalışarak bölgedeki etkinliğini arttırmış, hatta köylerde yaptığı çalışmalarda önemli maddi kaynaklar elde etmişti (BCA, 490.1.0.0.718.454.1-117). DP merkeze bağlı Edremit Köyü, İskele Köyü, Gevaş'a bağlı Mückanis Köyü ile Pugniş Köyü'nde birer ocak teşkilatı kurmuştu (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-52). Muradiye ilçesinde de Çaldıran Nahiye Müdürü'nün emirleri üzerine Nazarova Jandarma Başçavuşu Zafer Bey, DP Başkanı ile birlikte Çaldıran'ın köylerini gezerek birçok köyde DP Ocak Teşkilatı'nı kurmuşlardı (BCA, 490.1.0.0.380.1605.1.3). Başkale DP teşkilatı da belediye eski kâtibi Tahir Öztürk tarafından kuruldu (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-52).

¹ Ahmet Metin, sonradan çıkan ihtilaf sebebiyle DP'den ayrılarak Millet Partisi'nin (MP) Van teşkilatını kuracaktır (Van Sesi, 11 Haziran 1949).

DP'nin Van'da kurulması ve bazı ilçe ve köylerde faaliyetini genişletmesi, Van Vali Vekili Nurettin Aynuksa'yı endişelendirmiştir. Gelişmeleri yakından takip eden Aynuksa tarafından İçişleri Bakanlığı'na gönderilen istihbarı raporda, DP Vilayet İdare Heyeti Başkanı Ahmet Metin'in taahhüt işleriyle uğraşan zeki, iş adamı, menfaatini çok gözeten, ruhen bozguncu, itimada layık olmayan bir adam olduğu ve idare heyeti arkadaşlarının da iyi tanınan ve hüsnü niyet sahibi olmadıkları ifade edilmekteydi. Örneğin; Özalp ilçesinin DP idare Heyeti Başkanı Yusuf Kaplan kötü şöhretliydi. Gevaş İlçe Şube Başkanı Fevzi Fayat, Kızılay parasını çalmakla suçlanmaktaydı. Yine Başkale DP İlçe Başkanı, suiistimallerden dolayı memuriyetten atılmıştı (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-52). Bu durum, özel bir vasıf taşıyan Van sınır vilayeti için ileriye dönük endişe arz etmekteydi:

Yukarıdaki maddenin fıkralarında hakiki şahsiyetlerini çizdiğim bu şahıslar, Demokrat ruhu ile memleket menfaati, bu sınır ilinin mukadderatı, hükümet ve halk irtibatının hakiki bir partici olarak manasını anlamaktan uzak cahillerdir. Kendilerinden Devlet ve halk idaresinde zarar beklenebilir. Aralarında milliyetlerinden şüphe edilenler bulunduğu için yurt bütünlüğü bakımından demokrat maskesi ile fena rol oynayabilirler. Kasti veya gayri kasti devlet memurunun mazide veya halen yaptığı hataları dillerine dolayan bu şahısların yaratacakları tenkit havasının tesiri, manası ve tapacağı aksülameller çok tehlikeli olabilir (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-53).

Bununla birlikte istenildiği takdirde yukarıda zikredilen bazı DP'li kişiler CHP'ye geçebilecekleri de belirtilmekteydi (BCA, 490.1.0.0.441.1825.1-28).

Van'ın ilçelerinde teşkilat çalışmalarını genişletmeye çalışan DP, 1948 yılına kadar CHP'nin engellemelerine ve takibine maruz kalmaya devam etti. DP'nin iyi teşkilatlandığı ilçe Özalp'tı. Fakat Özalp DP İlçe Başkanı Şahvelet Aralan ve iki oğluna isnat edilen sahtekârlık suçlaması dolayısıyla tutuklanmaları, DP'nin genişletmeye çalıştığı faaliyet alanının daralmasını ve çözülmesini hızlandırdı. Bununla birlikte CHP Bölge Müfettişi İhsan Olgun, CHP Özalp İlçe Başkanı Cemal Saatçioğlu ve CHP eski İl İdare Kurulu Başkanı Bahri Çağlar'ın çalışmaları sonucu CHP lehine ilerleme sağlandı (BCA, 490.1.0.0.193.764.1-4). Şahvelet Aralan'ın tutuklanması sonrası bir komployla karşı karşıya olduklarını dile getiren DP İl İdare Kurulu; "Bizi en kuvvetli bulduğumuz Özalp'ta başkan ve üyelerimizi hapishanelere doldurmak suretiyle dağıtıyorlar" diyerek tepkisini dile getirdi (BCA, 490.1.0.0.718.454.1). Yine 1948 yılında Hükümet

Konağı müteahhidini tehdit etmek ve para almak istemesi suçlamasıyla tutuklanan DP Van İl Başkanı Ahmet Metin, mahkeme tarafından 6 ay hapis cezası aldı (BCA, 490.1.0.0.658.195.1-61; Yeni Yurd, 17 Şubat 1948). Bunun üzerine Nisan 1948'de toplanan DP Van İl Kongresi'nde yeniden seçimlere gidildi ve İl İdare Kurulu Başkanlığına Emekli Yarbay Şükrü Altaylı, İkinci Başkanlığa Fikri Özbayram, Veznedarlığa Hilmi Durmaz, Kâtipliğe Selim Sami Soydan, Üyeliklere; Fikri Erman, Hamdi Özbayram ve M. Zeki Özalp seçildi (Yeni Yurd, 4 Nisan 1948).

27 Nisan 1949'da merkezden ve ilçelerden 18 delegenin iştirak etmesiyle Van DP İl Kongresi, Doğan Pasta Salonu'nda gerçekleştirildi. Kongre açılış konuşmasını yapan İl İdare Kurulu Başkanı Şükrü Altaylı, DP'nin kurulduğu günden beri memlekette demokrasi havasının esmekte olduğunu, iktidarı elinde tutan CHP döneminde adaletsizliklerin ve haksızlıkların yapıldığını, Özalp'ta meydana gelen 33'ler Hadisesi'nin, bunun bir göstergesi olduğunu vurgulayarak DP'nin iktidara geleceğini belirtmektedir (Pınar, 2013: 39). Kongre Divanı oluşturulduktan sonra İl İdare Kurulu seçimine geçildi ve gizli oyla yapılan seçim sonunda Şükrü Altaylı, Hamit Kartal, Lütfü Dinçer, Fikri Özbayram, Fikri Erman, Mehmet Zeki Özalp ve Ziver Özkan İl İdare Kurulu'na seçildiler. (Van Sesi, 28 Nisan 1949). DP İl Kongresi'nden iki gün sonra DP Ahulan ve Kurubaş Ocaklarından 810 üye, İl İdare Kurulu'nun samimi davranmadığını, CHP'lilerin nüfuz ve tesiriyle hareket ederek teşkilatı ihmal ettiğini, dolayısıyla zevk ve azmin felce uğratıldığını beyan edip kurullarıyla birlikte istifa ettiler (Van Sesi, 29 Nisan 1949). Gün geçtikçe DP içindeki ihtilaflar da artmaktaydı. 8 Mayıs 1949'da Arıkan Köyü Ocak Başkanı imzasıyla 497 üye daha istifa etti (Van Sesi, 9 Mayıs 1949). Daha sonra DP Genel Merkezi'nin arabulucu olmasıyla istifaların önüne geçildiyse de anlaşmazlıklar devam etti (Van Sesi, 12 Mayıs 1949). Böylece 1946 yılından itibaren Van'da istikrarlı bir şekilde teşkilatlanmış DP, 1950 yılına gelindiğinde CHP'nin tazyikleri sonucu iyice çözülmeye başladı. Mezkûr tazyiklerin sonucu olarak yine 26 Aralık 1949 yılında Gürpınar ilçesine bağlı Ahuwan, Pagan, Çalık, Lis, Gulutaga, Nerevan, Aşağı Ahulan, Helezo, Calyan, Tamiran, Sokan, Belesih, Dernik, Pakmanis, Galares, köylerinde 675 DP üyesi, idare heyetleriyle birlikte partilerinden istifa edip CHP saflarına geçtiler (BCA, 490.1.0.0.441.1825.1-15). Bunda bilhassa Bölge Müfettişi İhsan Olgun'un önemli gayretleri oldu.

CHP'nin DP'ye karşı yürüttüğü baskı politikası 14 Mayıs seçimlerinin neticelendiği ana kadar sürdü. Tabii DP'nin iktidara gelmesiyle birlikte roller yer değiştirecektir.

CHP Teşkilatlanması

Türkiye Cumhuriyeti siyasal tarihinin ilk partisi olan CHP'nin temeli, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti (ARMHC)'ne dayanmaktadır. ARMHC, Milli Mücadele bittikten sonra Mustafa Kemal Paşa'nın girişimleri doğrultusunda 9 Eylül 1923'te siyasi parti haline getirilerek Halk Fırkası adını aldı. Bu aşamadan sonra merkez-taşra koordinasyonunun sağlanması amacıyla Müdafaa-i Hukuk Teşkilatları, Halk Fırkası Şubelerine dönüştürülerek CHP İl İdare örgütleri tesis edilmiş oldu. Bu bağlamda bilgilerin eksikliğine rağmen 1931 yılına değin Van'da CHP İl Teşkilatı'nın faal olduğu bilinmektedir (BCA, 490.1.0.0.202.801.5). 1931 CHP Üçüncü Büyük Kongresi'nde, Parti Genel Sekreteri Recep (Peker) Bey vilayet teşkilatlarıyla ilgili bilgi verirken şu açıklamada bulunmaktadır:

“Fırka teşkilâtı mevcut bulunan, Gümüşhane ve Van vilâyetleri kongrelerini geç yaptıklarından henüz temenni raporları gelmemiştir. Muş ve Siirt vilâyetleri kongrelerini yapmamışlardır. Bayazıt (Ağrı), Diyarbakir, Elâziz, Hakâri, Mardin ve Urfa vilâyetlerinde Fırka teşkilâtımız vücutlanmamıştır. Bu sebeple mevcut 63 vilâyetten onunun temenni raporları yoktur”. (C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları, 1931: 18)

Genel Sekreter Recep Bey'in 1931 tarihli açıkladığı listede, Van'da parti teşkilatı olduğu belirtilmesine rağmen, CHP'nin 1939 yılındaki Büyük Kurultayı'nda, teşkilatı bulunmayan iller arasında Van da bulunmaktadır (Turan, 2010: 72). Durumun izahını, yine Recep Bey'in 12 Temmuz 1933 tarihli bir yazısında görmek mümkündür:

Birinci Umumi Müfettişlik mıntikasındaki dokuz vilayetten Hakkâri, Elâziz, Bayezit, Urfa, Mardin, Diyarbakir vilâyetlerinde teşkilatımız yoktu. Bu mıntıkanın Van, Siirt, Muş vilâyetlerindeki teşkilatımız da Fırka'nın nizamlı çalışmasında faydalı olacak bir yürüyüşle gidemiyorlardı. Vaziyet Umumi Müfettiş Beyefendi de hazır olduğu halde Umumi İdare Heyet'inde görüşüldü ve bu üç vilâyetteki teşkilatımızın kaldırılmasına karar verildi. Ve bu karar Umumi Riyaset Divanınca tasdik olundu. İş bu karara göre teşkilâtımız bulunmayacak olan bu vilâyetlerde kurulma ve açılma şartları tamam oldukça Halkevleri açılacak ve bilumum intihapların idari işlerindeki Fırka'ya ait vazifeleri

Halkevleri reisleri idare edecektir. Umumi Müfettişin Fırka işleriyle Halkevleri üzerindeki mesaisinin muhabere ve muamelelerini yapmak üzere Umumi Müfettişin emrine bir de Fırka Kâtibi gönderilmiştir (Turan, 2010: 72).

Dönemin Birinci Umumi Müfettişi Dr. İbrahim Tali (Öngören) Bey'in 30 Mart 1930 tarihli raporunda, Van'daki fırka teşkilatı içinde hizipleşme ve dedikodu olduğunu belirterek, Belediye seçimlerinde parti adayları kazanmasına rağmen, anlaşmazlık yaşandığını ve birbirlerine olan tahammülsüzlükleri sebebiyle hiç alakası olmayan icra memurunu seçtiklerini belirtmektedir (Aydoğan, 2008: 141).

Gerek Genel Sekreter Recep Bey'in ifade ettiği şekliyle Van, Siirt ve Muş vilayetlerindeki parti teşkilatlarının fayda sağlayacak bir istikametle yürütülememesi ve gerek İbrahim Tali Bey'in raporu dikkate alındığında, Van teşkilatındaki hizipleşme ve nizamsızlık, merkez tarafından kapatılmasını gerektirecek süreci başlattı. Bununla birlikte Doğu bölgesinde baş gösteren etnik isyanlar, CHP'nin mezkûr bölgede örgütlenmesini önemli ölçüde sekteye uğrattı. Dolayısıyla CHP yönetimi, Doğu ve Güneydoğu vilayetlerinde parti teşkilatı ihya etme veya kurmaktan ziyade, bazı vilayetlerin temsiliyetini sadece mebuslarla gerçekleştirmek yoluna giderek, bölgedeki genel müfettişlikler, valiler ve Halkevleri vasıtasıyla açığı gidermeye çalıştı. Özellikle Halkevleri, bir anlamda kentte parti işlerini yürütme organı, bölge müfettişlikleri de partinin takip ettiği amaçların temini için denetleme mekanizması görevini yürütüyorlardı (Obuz, 2017: 89).

Demokrasinin en önemli öğelerinden biri sayılan çok partili siyasal hayat, Türkiye'nin politik yaşantısında önemli değişmelere neden olduğu gibi bu durum taşradaki siyasal hayatı da ciddi bir şekilde etkiledi. Çok partili yaşama geçişle birlikte DP'nin tüm Anadolu'da teşkilatlanmaya başlaması, CHP'nin, Şeyh Sait ve Ağrı İsyanları sonrasında daralttığı Doğu teşkilatlarını yeniden genişletmek amacıyla yapılandırma çalışmalarını başlatmasına sebebiyet verdi. DP, kuruluşunun hemen ardından, 1946 yılında Van'da teşkilatlanmaya başlarken, CHP gibi 23 yıllık bir parti Van'daki teşkilatlanmasını bu tarihten 2 yıl önce, yani 1944'te yaptı. 17 Ekim 1944'te Van'a gelen CHP Muş Bölgesi Müfettişi Feyzi Kalfagil ve Halkevleri Müfettişi Tahsin Cahit Çubukçu'nun katılımıyla 18 Ekim 1944'te CHP İl Teşkilatı yeniden kuruldu (Yeni Yurd, 18 Birinciteşrin 1944). Muzaffer Koçak, Ziya Altaylı, Mehmet Mısırhoğlu, Celâl Çilingiroğlu ve İsmail Güldal'dan oluşan Geçici İdare Heyeti kuruldu. Yapılan seçim sonucunda Parti İdare Heyeti Reisliğine Muzaffer Koçak, Halkevi Reisliğine de Ziya Altaylı seçildi. (Yeni Yurd, 19 B. Teşrin

1944). “*Van*” gazetesi, CHP İl Teşkilatı’nın kuruluşunu şöyle yazmaktaydı:

“18 İkteşrin Van ve Vanlılar için mesut ve mutlu bir gün oldu. Bu tarihte güzel Van’ımızda Cumhuriyet Halk Partisi yeniden kurulmuş bulundu. Cumhuriyete ve Partiye candan bağlı olan Vanlılar bu mesut günün sevinci içinde bayram yaptılar... Derin bir sevinç duydular” (Van, 21 İkteşrin 1944).

1945 yılında yapılan CHP İl Kongresi’nde Van İl İdare Kurulu Başkanlığına, Muzaffer Koçak seçildi. Üyeler ise Ziya Altaylı, Mehmet Önder, Celal Çeliker, İsmail Güldal, Mehmet Karagündüz ve Belediye Başkanı Salih Türkoğlu’ndan oluşmaktaydı (BCA, 490.1.0.0.277.1111.3-7).

Dönemin imkânları dâhilinde Van’da teşkilatlanmaya başlayan CHP, özellikle DP’nin bölgede faaliyet göstermeye başlaması karşısında, ilçelerde de daha ciddi örgütlenme çalışmalarına eğilmesine yol açtı. CHP, 1946 yılında kâğıt üzerinde olsa da Gürpınar hariç diğer yedi ilçede teşkilatlandı (BCA, 490.1.0.0.277.1111.3-1). Esasen DP’nin süratle teşkilatlanması, CHP il yönetiminin 1930’lardaki gibi birlik kuramaması ve sürekli hâsıl olan sürtüşmenin bir sonucuymuştu (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-25). Dönemin Van CHP Milletvekili Muzaffer Koçak, Genel Sekreterliğe gönderdiği Van parti teşkilatının genel vaziyeti hakkındaki 11 Eylül 1946 tarihli raporda, teşkilatın genel durumunun güven vermediğini belirtmektedir. Başlıca sebep olarak da teşkilatın yeni olması, idare kurullarındaki arkadaşların ılımlı olmaları, partililik mefhumunu iyice kavrayamamaları gibi durumların yanında, bunları giderecek ve arkadaşları CHP prensipleri etrafında toplayacak, sevk ve idare edecek bir başın bulunmayışına bağlamaktadır (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-79). Yine Van Valisi Nurettin Aynuksa, il teşkilatı hakkında derlediği bilgileri Genel Sekreterliğe servis ederek, İl Kurul Üyeleri’nin değişik sıfatları yüzünden halkın itimadını kazanmamış ve birbirleri ile anlaşamayan şahıslar olarak nitelemektedir (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-39).

Bunun yanı sıra CHP Van Bölge Müfettişi İhsan Olgun, bahsedilen mezkûr olumsuzluklara rağmen, görevini en iyi şekilde ifa ederek Van’daki parti teşkilatının genişlemesinde önemli rol oynadı (BCA, 490.1.0.0.718.454). Olgun, 1948 yılında Gürpınar İlçesi’nde parti teşkilatını kurdu ve teşkilatın başına da Gürpınar’da Giravi aşiret reisi ve aynı zamanda CHP Genel Meclis Üyesi Ebubekir Ertaş’ı getirdi (BCA, 490.1.0.0.718.454). Olgun’a göre, CHP Van’da herhangi bir seçimde bütün engelleri göğüsleyerek kazanmaya muktedir bir durumdaydı (BCA, 490.1.0.0.193.766.1-33).

DP Van İl Teşkilatı'nda ortaya çıkan çözümler kadar geniş boyutta olmasa da CHP İl Teşkilatı'nda da ihtilaflar eksik olmuyordu. Örneğin, CHP İl Kongresi'ne hazırlık olmak üzere Gevaş'ta yapılan İlçe Kongresi'nin, parti hükümlerine uygun yapılmadığı ileri sürülerek Gevaş İlçe Teşkilatı arasında anlaşmazlık zuhur etti ve bu sebeple birçok üye partiden istifa etme teşebbüsünde bulundu (Van Sesi, 17 Ekim 1949).

1949 yılında Van'da 94 ocak, 5 bucak ve 8 ilçe kongresi gerçekleştiren CHP, il ve ilçe yönetimlerini belirledi. Celal Çeliker'in başkan olduğu İl İdare Kurulu Üyeleri ise Bahri Çağlar, Şaban Boysan, İhsan Akyol, Ali Boya, İhsan Durmaz, Kinyas Kartal, Cemal Kahveci ve Aziz Soydan'dan oluşmaktaydı (BCA, 490.1.0.0.193.764.2). Böylelikle kongrelerini tamamlayan CHP, Van'da güçlü bir ekiple 1950 seçimlerine girecekti. Bununla birlikte İl İdare Kurulu Başkanı Çeliker'in CHP Genel Sekreterliği'ne gönderdiği 22 Temmuz 1949 tarihli yazıda, il teşkilatı olarak 1950 seçimlerine hazırlanmak ve CHP lehine neticelendirmek için aşağıdaki tedbirlerin temin edilmesine kati zaruret ve ihtiyaç olduğunu belirtmektedir:

1- Öncelikle kanunen kendisine tevdi edilmiş hizmetin dışına çıkan memurların parti aleyhindeki faaliyetlerinin engellenmesi. Çeliker'e göre, kanuni takibata geçilmesi zaruridir.

2- Bütün Türkiye'de olduğu gibi Van'da da 1950 seçiminde gösterilecek milletvekili adaylarının, halkın sevdiği, iyi tanıdığı ve hizmetinden faydalanma imkânı sağlayacağı adayların olmasına itina gösterilmesi.

3- Vaktiyle sergiledikleri zararlı faaliyetleri yüzünden Batı bölgelerine sürgün edilen; fakat son çıkan kanunla tekrar avdet eden ve halk üzerinde tesiri olan ağa ve şeyhlerin CHP aleyhinde oluşabilecek faaliyetlerini önleyecek idari ve kanuni tedbirlerin alınması²(BCA, 490.1.0.0.380.1605.1).

² 1925 Şeyh Sait İsyanından sonra merkezi otoriteye karşı yapılan birçok isyan sonucu ağalar, yerlerinden koparılarak Batı Anadolu'ya sürülmüşlerdi. Bu politikalarla ağaların köylü yığınları üzerindeki ezici gücünün zayıflayacağı düşünülmüştü. Oysa ağaların sürgünü ile birlikte toplumsal yapıyı temelden değiştirecek politikaların ve olanakların yoksunluğu nedeniyle bu politikalar başarılı olamamıştı. II. Dünya Savaşı'nın başlangıç yıllarından itibaren ağalar köylerden kasabalar ve kentlere yerleşerek esnaflaşma ve eşraflaşma eğilimine girmişlerdi. Feodal mülkiyet ilişkilerini kontrol eden ağaların kentlere doğru kaymasıyla bu ilişkiler köyde olduğu gibi bu kez kasabalarda ve şehirlerde devam etmeye başladı (Ebinç, 2008: 169).

Van'da 1950 Seçimleri ve Sonuçları

1946 Genel Seçimlerinde meclise giren DP, CHP'nin seçimlere hile karıştırdığını öne sürerek yoğun itirazlarda bulundu. Tabii mevcut seçim sisteminin, değişmekte olan yeni düzene cevap verememesi en önemli etkendi. Esas olarak 1946 seçimlerinin deneyimini yaşayan DP, sonraki seçimlerin şeffaf geçmesi için yeni bir seçim kanunu yapılmasını talep etmekteydi. DP şu görüşleri ileri sürüyordu: “Önümüzdeki seçimler mutlaka dürüst olmalıdır. İktidar partisi geçen seferki gibi baskı yaparak seçim neticelerini kendi lehine çevirmeğe kalkışırsa, Demokratlar seçimlere girmemek kararını verebilir. Seçimlere girsek bile sonradan Meclisten çekilebiliriz” (Yalman, 1970: IV, 203). DP'nin istekleri mucibince harekete geçen CHP Hükümeti, 1950 Şubat'ında Milletvekili Seçim Kanunu tasarısını meclis gündemine koyarak kabul edilmesini sağladı. Milletvekili Seçim Kanunu'na göre; “Milletvekili seçimi tek derecelidir ve ekseriyet usulüne göre genel, eşit, gizli oyla yapılır. Oy serbest ve şahsidir. Oyların sayılması ve ayrılması açıktır” ilkesi uygulandı (TBMMZC, VIII/24, 1950: 667). Bir müddet sonra Konya Milletvekili Tevfik Fikret Sılay ve Trabzon Milletvekili Faik Ahmet Barutçu'nun TBMM seçimlerinin yenilenmesi hakkındaki tavrı, oy çokluğuyla kabul edilerek 14 Mayıs 1950 Genel Seçimlerinin yapılmasına karar verildi (TBMMZC, VIII/25, 1950: 1046). Görüldüğü üzere Türkiye için 1946 seçimleri ile başlayan yeni siyasal süreçteki demokratik eksiklikler 1950 seçimleri ile giderildi. Türkiye'de 1950 seçimleri, 1946 yılı şartlarının ötesinde bir ilerleme ve gelişme kaydetmektedir.

TBMM'nin, seçimlerin 14 Mayıs 1950'de yapılmasına karar vermesini müteakip tüm Türkiye'de olduğu gibi Van'da da seçim çalışmaları başladı. Öncelikle hane tespiti yapılarak nüfus sayısı belirlendi ve seçim kütük listeleri hazırlandı (Van Sesi, 8 Mart 1950). 21 Mart 1950'de Ağır Ceza Hâkimi Hilmi Uluca başkanlığında, Seçim Kanunu'nun 64.maddesi gereğince Van bölgesindeki seçimleri yürütecek İl Seçim Kurulu oluşturuldu. İl Seçim Kurulu Asil Üyeleri, CHP'den İhsan Akyol, Abdurrahman Cengiz; MP'den Şükrü Koçak, Zekeriya Erdiñ DP'den Halil Aktürk, Fikri Erman; Belediye Meclisi'nden; Cemil Yörük, Mehmet Zeki Özalp; İl Genel Meclisi'nden Baha Argun, Cemal Kahvecioğlu'dan oluşmaktaydı (Van Sesi, 22 Mart 1950).

1950 milletvekilliği seçim kararı alındıktan sonra seçim çalışmalarına başlayan CHP, öncelikle aday belirleme hususunda yenileşmeye giderek parti örgütlerinin görüşünün alınması hususuna dikkat etti. 1947 yılındaki Yedinci Büyük Kurultay'da belirlenen

usule göre adayların %30' u parti merkezi tarafından tespit edilecek, geri kalan % 70' i ise parti il kurullarınca belirlenecekti (Benhür, 2007: 70). Söz konusu usul gereğince Van milletvekilliğine aday belirleme tespiti için CHP İl ve İlçe İdare Kurulları ve partinin vilayetdeki üye ve temsilcilerinden oluşan 118 delegeden 106 delegenin katılımıyla CHP Bölge Müfettişi Süheyip Karafakoğlu'nun başkanlığında toplanan Yoklama Kurulu, gizli oturum gerçekleştirdi. Toplantıdan sızan haberlere göre, öncelikle açık oyla icra edilen Divan Kurulu seçiminden sonra aday yoklaması tespiti için seçim denemesi yapıldı. Aralarında İbrahim Arvas ve Rüştü Oktar gibi mevcut milletvekillerinin yanı sıra, Gelirler Genel Müdürü Ferit Melen, Emekli PTT Müdürü Nazım Gürzeren, Dava Vekili Bahri Çağlar ve Müteahhit Celal Çeliker'in bulunduğu adaylar (BCA, 490.1.0.0.341.1428.1-128) içerisinde yapılan deneme neticesinde Ferit Melen 79 oy, Celal Çeliker ise 53 oy aldı. Fakat Yoklama Talimatnamesi hükümlerine göre Celal Çeliker'in bir oy eksik aldığı tespit edildi. Talimatname gereğince deneme tekrarlandı ve sonuç itibarıyla Celal Çeliker 62 oy alarak Ferit Melen ile birlikte namzetlik hakkını elde etti (Van Sesi, 10 Nisan 1950). Van CHP İl Teşkilatı böylece % 70 hakkını kullandı ve geriye kalan % 30'luk hakkı da merkezin tasarrufuna bıraktı.

Seçim denemelerinde sıralamaya giremeyen Rüştü Oktar ve İbrahim Arvas, CHP Genel Sekreterliği'ne müracaat ederek % 30'luk kontenjandan yararlanmak istediler. Arvas, Genel Sekreterliğe çektiği telgrafta, Van'daki Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'nin kurucularından olduğunu ve bu sürece değin parti çatısı altında daimi üye sıfatıyla çalıştığını belirterek % 30 talebinde bulundu (490.1.0.0.325.1344.1-17). Oktar'a göre ise Van halkı kendisinden yanadır ve genel seçimlerde % 70'e girenlerden daha fazla oy alacağından emindir (490.1.0.0.325.1344.1-11). CHP Genel Merkezi tercihini Rüştü Oktar'dan yana kullandı ve onu aday gösterdi. Fakat bir müddet sonra Rüştü Oktar'ın sağlık sorunlarını gerekçe gösterip adaylıktan feragat etmesi üzerine Ferit Melen ve Celal Çeliker ile birlikte General Kazım Özalp aday gösterildi (Van Sesi, 22 Nisan 1950).

1950 Genel Seçimleri için DP Van milletvekili adayları olarak DP Van İl İdare Kurulu Başkanı Şükrü Altaylı, İzzet Akın ve Hamit Kartal gösterildi (Pınar, 2013: 44). Van'da teşkilatı olan MP Van'da aday çıkarmazken, İbrahim Arvas ise seçimlere bağımsız aday olarak girdi.

TBMM'de seçim kararı alındıktan sonra siyasi partiler, ülkenin genelinde olduğu gibi Van'da da yoğun bir mesai başlatarak propaganda faaliyetlerine başladı. Genel seçimler çerçevesinde

Van'da ilk açık alan mitingi 10 Nisan 1950'de DP tarafından Pazar Meydanı'nda yapıldı ve mitinge 600 kişiye yakın bir katılım sağlandı. DP İl İdare Kurulu Başkanı Şükrü Altaylı yaptığı konuşmada; iktidar partisinin bölgeye, bilhassa Van'a kayıtsızlığından bahsederek yirmi beş yıldır mecliste bulunan Van milletvekillerinin fayda sağlayacak bir faaliyet içinde olmadıklarını ifade etti ve seçimlerde adaletin tecelli edeceğine işaret edip oyların demokratlara ve layık olana verilmesini arzu etti. Altaylı'dan sonra kürsüye çıkan DP üyesi Hüseyin Kılıç da aynı mealde bir nutuk irat etti. Müteakiben kürsüye çıkan DP Müfettişi Kemal Obüs ise İslâmiyet'ten başlayarak demokrasi hareketlerini zikrederken Hz. Peygamber'in sözlerini hatırlattı ve Kuran'dan ayet okudu. Kemal Obüs konuşmasının devamında, milletin çektiği ıstırapı ele alarak CHP'nin yirmi beş seneden beri gözyaşı, açlık ve sefalet getirdiğini ifade etti (Van Sesi, 11 Nisan 1950). Esas olarak CHP'ye yöneltilen eleştiriler, DP'nin ülkenin genelindeki propagandalarının da bir yansımasıydı. DP bilhassa II. Dünya Savaşı'nın ekonomik kaosundan etkilenen ve darlığa düşen Türkiye'deki olumsuz koşulların, CHP iktidarının yanlış politikalarının bir sonucu olduğu izlenimini sürekli canlı tuttu. CHP ise bu süreçte hem iktidar olmanın hem de bu iktidarı uzunca bir süredir devam ettirmenin verdiği tecrübeye ve halkın kendilerine olan alışkınlıklarına itimat ederek seçime giriyordu.

DP mitinginden bir gün sonra CHP, Halkevi bahçesinde 800 kadar kişinin katılımıyla miting gerçekleştirdi. Mitingde konuşan Van Milletvekili İbrahim Arvas, Milli Mücadele Dönemi'ne atıf yaptıktan sonra DP'lilerin iddialarına cevap verdi. Kuruluşundan bu yana ülkeyi yöneten CHP Hükümetlerinin, başarılarına değinen Arvas, Türkiye'nin II. Dünya Savaşı' dışında kalmasının, CHP'nin yürütmüş olduğu akıllıca siyasetin bir sonucu olduğunu vurguladı (Van Sesi, 12 Nisan 1950).

DP ikinci açık alan mitingini 28 Nisan'da yine Pazar Meydanı'nda gerçekleştirdi. Binin üzerindeki kalabalığa hitap eden DP Van milletvekili aday Şükrü Altaylı, iktidarı şiddetle tenkit etti. CHP Hükümetlerinin bilhassa Van'da hiçbir şey vücuda getirmediğini, halkın ıstırapını duymadığını, köylülerin durumunu nazara almadığını, okul, hastane, yol gibi en mühim ve hayati işlerde daima ihmalkâr ve lakayt davrandığını belirterek CHP'nin bir zümre zihniyetiyle hareket ettiğini belirtti. Altaylı'ya göre DP'nin önceliği, memleketin kalkınması, halkın tam bir serbestliğe ve refaha kavuşmasıdır Akabinde söz alan diğer bir DP'li aday İzzet Akın, tek parti zihniyetinin idare tarzındaki fenalıklarına değinerek, Cumhuriyet idaresi sistemiyle bir zümre idaresi sisteminin bağdaşmadığını

vurguladı. Akın, I. Dünya Savaşı'ndan önce de Van'da görev aldığını ve dolayısıyla geçen zamana rağmen kentte hiçbir gelişme olmadığını sözlerine ekledi (Van Sesi, 29 Nisan 1950).

Seçim propagandalarını ilçe ve bucaklara kadar genişleten CHP heyeti, İl İdare Kurulu Başkanı Celal Çeliker koordinatörlüğünde propaganda gezileri düzenledi (Van Sesi 26 Nisan 1950). Bu bağlamda Hoşap, Erciş, Muradiye ve partinin güçlü olduğu ilçelerden biri olan Özalp'ta mitingler düzenlendi (Van Sesi, 1 Mayıs, 2 Mayıs, 3 Mayıs 1950). DP milletvekili adayları da bir gezi programı hazırlayıp çalışmalarına devam ettiler. İlk önce Özalp'ta parti teşkilatlarını gezerek halkla temasa geçen DP'liler (Van Sesi, 26 Nisan 1950), daha sonra Erciş, Muradiye ve Gürpınar ilçelerinde seçim propagandası gerçekleştirdiler (Van Sesi, 4 Mayıs 1950).

Seçim günü yaklaştıkça propagandaların dili de değişti. Millete kendi prensiplerini, programlarını benimsetmek arzusunda olan partililer, belki de ömürlerinde uğramadıkları, yüzlerini görmedikleri köylere kadar giderek, çok tatlı, çok heyecanlı bir dille ve türlü vaatlerle onları kendi partilerine çekme çabası içerisinde oldular. Bu durumu gazetedeki köşesine taşıyan Nurettin Süzmen şöyle yazmaktadır:

Partilerin gösterdikleri adayların, kazanmalarını sağlamak ve bu suretle Büyük Millet Meclisi'nde ekseriyeti temin etmek, netice itibariyle iktidarı almak bunlar için gayedir. Türk milletinin iradesini kullanacağı gün gelmeden evvel, onu kendilerine oy vermek için hazırlamak, manen beslemek için çırpınan partiler ne yaparlarsa yapsınlar, vatandaşlar, kendilerine sunulan listelerdeki şahısların hüviyetlerini öğrenmek arzusundadırlar... Yıllarca uğramadığı, isminin bile duyulmadığı bir bölgede aday gösterildikten sonra arzı endam ederek oy kazanmak isteyen şahısların seçilmesinin fayda verip vermeyeceğinin takdiri vatandaşlara aittir (Süzmen, 1950: 1-2).

Partililerin seçim çalışmalarının devam ettiği sırada, seçim kanunu hükümlerinin en iyi şekilde tatbiki gerekirken, bunun aksine hareket edildiğine dair malumat aldıklarını ileri süren DP, bilhassa idare amirlerinin ve memurların tarafsız olmayan politikalar sergilediklerini belirten açık mektubu, Van Valisi Niyazi Dalokay'a sundu. DP'liler Vali Dalokay'ı, CHP propagandası yapmakla suçlayıp devlet otoritesinin halk üzerindeki baskı ve tesirinin devam ettiğini belirttiler (Van Sesi, 6 Mayıs 1950). Van Valisi'nin DP'lilere verdiği cevapta, vatandaşların emniyet ve itimat havası içinde oylarını vermeleri için her türlü tedbirin alındığını belirtti (Van Sesi, 8 Mayıs

1950). Gerçekte ise 27 yılın tek parti idaresinin model yapısı içinde yoğrulan memurların/bürokratların tarafsız hareket ettikleri söylenemez.

CHP milletvekili adayları, genel seçim öncesi son açık alan mitingini 8 Mayıs günü Halkevi önünde yoğun bir kalabalığın katılımıyla gerçekleştirdi. İlk sözü Van milletvekili Muzaffer Koçak aldı. Koçak, muhalif partililerin, yapılanları inkâr eden konuşmalarındaki taktiği izah ederek muhaliflerin CHP'ye yönelttiği eleştirileri bilinçsiz ve gerçek dışı olarak nitelendirmekteydi. Koçak'tan sonra söz alan milletvekili aday Ferit Melen, memleketin yönetimine talip olan muhaliflerin tecrübesiz olduğunu, dolayısıyla DP'nin iktidara getirilmesinin memleket için iyi olmayacağını ifade etmekteydi (Van Sesi, 9 Mayıs 1950).

Partilerin seçim propagandaları 10 Mayıs 1950'de seçim yasağı gereğince son buldu ve partiler, gerçekleştirdikleri yoğun mesai ardından 14 Mayıs gününü beklemeye koyuldu.

1950 Genel Seçimlerine katılacak dört siyasi parti ve bağımsızlara rağmen en yoğun mücadele DP ile CHP arasında yaşandı.³DP, 27 yıllık CHP iktidarına karşı oluşan toplumsal hoşnutsuzluğu kendi lehine kullanmayı bildi. 14 Mayıs 1950 tarihinde yapılan demokratik seçimle Türkiye geneli oyların %53,59'unu alarak tek başına iktidar oldu ve Türkiye'de ilk kez iktidar, seçim yoluyla el değiştirdi (Öztürk, 1999: 8). Mezkûr seçimlerde CHP % 39,98, MP % 3,03 ve Bağımsızlar ise % 3,40 oranında oy aldı (BCA, 30.1.0.0.51.309.7-4). Türkiye'de 1945'te tek parti rejiminden, çok partili sisteme geçişin yaşanmasından beş yıl sonra iktidarın seçim yoluyla devredilmesi, demokrasi tecrübesinin zuhur etmesi bakımından önemli bir ivme olarak değerlendirilmelidir. Nadir Nadi'nin ifade ettiği gibi, Türk tarihinde ilk defa kansız, ihtilalsız bir iktidar değişikliği yaşandı (Nadi, 1950: 1).

14 Mayıs 1950 tarihinde gerçekleştirilen seçimlerde Doğu ve Güneydoğu illeri, yaklaşık 1 buçuk milyon kayıtlı seçmeniyle 81 milletvekili çıkardı. Bölgedeki seçim sonuçları, CHP'nin beklediği gibi geçmedi. DP, Doğu ve Güneydoğu bölgelerinde 43 milletvekili kazanırken, CHP 37 milletvekili çıkarabildi (Ertem, 2017: 177). Bu da bölgedeki CHP üstünlüğünün DP'ye kaymaya başladığının işaretidir.

Van özelindeki 14 Mayıs seçimlerine bakıldığında, 61'i merkez ilçede olmak üzere toplam 690 sandık bölgesi kuruldu ve halkın rahatça oylarını verebilmeleri için gerekli tedbirler alındı (Van

³ 1950 Genel Seçimlerine CHP ve DP ülke genelinde seçimlere katılırken, MP 22 ilde, Milli Kalkınma Partisi (MKP) ise 6 ilde seçime girdi.

Sesi, 15 Mayıs 1950). Van'daki seçimlerde, bilhassa oylarını kullanmak üzere seçim bölgelerine giden kadınların çokluğu dikkate değerdi (Van Sesi, 15 Mayıs 1950).

Van'daki 1950 seçimlerinin CHP ile DP arasında ciddi bir çekişmeye sahne olduğu aşikârdır. DP, dört yıllık bir teşkilatlanma ve hazırlıkla, 27 yıllık iktidar karşısında güçlü bir rakip olarak ortaya çıktı. Seçimlere önemli bir katılımın sağlandığı Van'da CHP'nin 20.319 oy ve % 54.76 oranla üstünlüğünü muhafaza ettiği görülmektedir. Buna karşılık DP ise 16.786 oy ile % 45.24 başarı elde etti (BCA, 30.1.0.0.51.309.7-12). Seçimlerde üç milletvekili çıkaran Van'da CHP'den Ferit Melen ve Kazım Özalp milletvekili olurken; DP'den de İzzet Akın seçildi (30.10.0.0.77.510.11-2).

CHP 1950 Genel Seçimlerinde 63 ilin sadece 10'unda seçimi önde bitirdi. Bu illerden 7'si Doğu Anadolu Bölgesi'nde bulunuyordu.⁴DP iktidara geldikten sonra Doğu illerine önem vererek buradaki CHP nüfusunu kırmak istedi. Bu bağlamda Cumhurbaşkanı Celal Bayar 1951 yılında Şark vilayetlerini kapsayan bir seyahat gerçekleştirdi. Van'a da uğrayan Bayar'ın, kentin ihtiyaçları konusunda notlar aldırıldığı, özellikle ilçeleri de kapsayan elektrik ve içme suyu tesisatı için gerekli kaynağın sağlanması hususunda direktif verdiği görülmektedir (CA, Yer No: 3/3-26, Fihrist No: 1451-5). DP'nin 1950 Genel Seçimlerinden sonra Doğu Anadolu'da izlediği politika, 1954 Genel Seçimlerine alt yapı teşkil ederek Malatya, Tunceli ve Kars dışındaki Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki illerde CHP'yi zayıflatıp etkinliğini arttıracaktır.

Sonuç

Kısa süren Terakkiperver Cumhuriyet Fırkası ve Serbest Cumhuriyet Fırkası dönemleri haricinde CHP, 1923-1945 yılları arasında tek parti sistemiyle tartışmasız olarak kontrolü elinde tuttu ve partiyle devlet özdeşleşti. CHP tek parti iktidarı boyunca siyasal bir muhalefete karşı devlet kontrolünü ele geçirmek, kazanmak ve hatta savunmak zorunda olmadığı için, partilerin siyasal hayatında değişen şartlara göre pek önem arz eden seçim veya tertip tekniklerine ihtiyacı olmadı. Bununla birlikte Türkiye'nin, II. Dünya Savaşı'ndan sonra değişen güç dengelerine paralel olarak demokratik devletlerle olan ilişkisi gereğince çok partili hayata geçmesi, 23 yıllık ezberi bozdu. Bu bağlamda 1950 Genel Seçimleri, partilerin, nizam, teknik, program ve propagandayla seçmeni ikna etme mecburiyetinin hâsıl olduğu bir

⁴ CHP'nin 1950 Genel Seçimlerinde galip geldiği 10 il şunlardır: Hatay, Sinop, Trabzon, Van, Hakkâri Bitlis, Malatya, Erzincan Bingöl ve Kars (TÜİK, 2012: 9).

dönemin başlangıcını teşkil etmektedir. Dolayısıyla değişen koşullar içinde 1950 Genel Seçimleri, Türkiye'ye yeni bir siyaset alışkanlığı kazandırdı. Mesela Van halkı, belki de ömürlerinde görmedikleri milletvekillerinin gözünde itibar kazanmış, siyasiler oy toplayabilmek için daha önce hiç gitmedikleri kasaba ve bucaklara kadar gitmek durumunda kalmışlardır.

Türk siyasi hayatına yeni bir istikamet getiren DP'nin kuruluş sürecinin başlangıçta CHP tarafından iyimser bir tavırla karşılandığı söylenebilir. Çünkü CHP'ye göre, DP ciddi bir muhalefet partisi olgusundan uzaktı ve ülke çapında geniş bir teşkilatlanmaya gitmeyeceği anlayışı hâkimdi. 1945'lere kadar taşrayı merkezden yönetmek anlayışıyla hareket eden CHP, taşra halkının bu yeni muhalefet partisine pek destek vermeyeceği düşüncesini taşımaktaydı. Fakat bir müddet sonra DP'nin hızlı gelişimi ve ülke genelinde teşkilatlanması, onun ciddiye alınması gereken bir muhalefet partisi olduğunu gösterdi. Nitekim genelde olduğu gibi Van'da da halkın yerel teşkilatlar kurarak DP'ye katılım sağlamaya başlaması ve parti teşkilatının ilçe ve bucaklara kadar genişlemesi, CHP'nin muhalefete karşı takındığı iyimser tutumun çetin bir rekabete dönüşmesine sebep oldu. Tabi bir yandan 27 yıllık bir gelenekten gelen ve devletin bütün imkânlarını seferber eden bir CHP, diğer yandan kısıtlı bütçesiyle teşkilatlanıp seçimlere girmeye çalışan dört yıllık DP arasındaki rekabetin eşit şartlarda sürdürüldüğü söylenemez. CHP'nin uyguladığı baskı ve DP Van İl Teşkilatı ileri gelenlerine yöneltilen suçlamalar sonucu uygulanan yıldırma politikaları, DP'nin Van'da çözülmesini ve dolayısıyla 1950 seçimlerinin CHP lehine sonuçlanmasını beraberinde getirdi.

1950 seçimlerinde DP, Türkiye genelinde olduğu gibi Doğu Anadolu'da da etkili olurken, Van, Hakkâri Bitlis, Malatya, Erzincan Bingöl ve Kars illerinde ise CHP gücünü muhafaza etti. Van ve çevre illerde hâsıl olan bu durum, CHP'nin ülke genelinde iyi sonuç aldığı bölgeleri resmetmesi bakımından önemlidir. Bu da seçime iştirak eden parti politikalarının bölgedeki halk üzerindeki tesirinden ziyade, iktisadi yaşama seviyesinin kötü olduğu mezkûr bölgedeki siyasi aktörlerin halk üzerinde etkin unsur olduklarını göstermesi açısından önem arz etmektedir.

Genel olarak DP'nin iktidara geldiği 1950 seçimlerinin aynı zamanda tepki seçimi olduğunu ifade etmek gerekir. Yıllardır devam eden tahakküme, keyfiliğe karşı çıkan vatandaşlar, bir çeşit isyan oyu verdi. İktidara yeni gelenler ise bunu tam manasıyla anlayamadılar, şahsî meziyetleri ve üstünlükleri sebebiyle tercih edildiklerini düşündüler. Bütün bunların yanında 14 Mayıs seçimleri aynı zamanda

halkın güven duyduğu şartlarda nasıl bilinçli oy kullanacağını ispatlayan ilk büyük seçimdi.

Kaynakça

Arşiv

Cumhurbaşkanlığı Celal Bayar Arşivi (CA),
Başkanlık Cumhuriyet Arşivi (BCA)

Resmî Yayınlar ve Tutanaklar

C.H.F. Üçüncü Büyük Kongre Zabıtları. (1931). İstanbul: Devlet Matbaası.

Demokrat Parti Tüzük ve Program. (1946). Ankara.

Seçim Sistemleri ve Türkiye'deki Uygulamaları. (1982). Ankara: TBMM Basımevi.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (1950). 8/24, Ankara.

Türkiye Büyük Millet Meclisi Zabıt Ceridesi. (1950). 8/25, Ankara.

Türkiye İstatistik Kurumu. (2012). Milletvekili Genel Seçimleri (1923-2011). Ankara: TÜİK Matbaası.

Sürelî Yayınlar

Gazeteler

Cumhuriyet

Van

Van Sesi

Yeni Yurd

Dergiler

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi

Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi

Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü
Atatürk Dergisi

Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi

Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi

Kitaplar, Makaleler, Tezler

Ağaoğlu, S. (1992). *Siyasi Günlük: Demokrat Parti'nin Kuruluşu.*
Koçak, C. (Haz.). İstanbul: İletişim Yayınları.

Aydoğan, E. (2008). *Türk siyasi Hayatında Dr. İbrahim Tâli, Mustafa Kemal'le Trablusgarp'tan Cumhuriyete.* İstanbul: Yeditepe Yayınevi.

Aygen, C. (1962). Memleketimizdeki Seçimler ve Neticeleri. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 17, 203-287.

- Benhür, Ç. (2007). 14 Mayıs 1950 Seçimlerinde CHP ve DP'nin Seçim Kampanyalarının Ana Hatları. *Selçuk Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Edebiyat Dergisi*, (17), 61-75.
- Ebinç, S. (2008). *Doğu Anadolu Düzeninde Aşiret-Cemaat-Devlet(1839-1950)*. (Yayımlanmamış Doktora Tezi). Ankara Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- Ertem, B. (2017). 1950 Genel Seçimleri Sürecinde Cumhuriyet Halk Partisi ve Demokrat Parti'nin Doğu ve Güneydoğu Anadolu Bölgelerinde Teşkilatlanması. *Dicle Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, (19), 169-184.
- Kemal, M. Raftaki Demokrasi. *Cumhuriyet*, 24 Nisan 1980.
- Nadi, N. O Günün Manası. *Cumhuriyet*, 16 Mayıs 1950.
- Obuz, Ö. (2017). *Siirt'in Cumhuriyet Serüveni (1923-1950) Gelenek, Modernite, Kimlik*. İstanbul: Akıl Fikir Yayınları.
- Öztürk, K. (1999). *Türk Parlamento Tarihi TBMM IX. Dönem (1950-1954)*. 1. Ankara: TBMM Vakfı Yayınları.
- Pınar, M. (2013). Van'da Demokrat Parti Teşkilatlanması. *Atatürk Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Atatürk Dergisi*, 2 (2), 32-55.
- Pınar, M. (Aralık 2015). Demokrat Parti'nin Muş Teşkilatlanması ve Faaliyetleri. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, (21), 124-141.
- Süzmen, N. Seçimden Önce. *Van Sesi*, 2 Mayıs 1950.
- Turan, M. (2010). Cumhuriyet Halk Partisi'nin Doğu Örgütlenmesi. (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi / Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.
- Yalman, A. E. (1970). *Yakın Tarihte Gördüklerim ve Geçirdiklerim*, 3-4. İstanbul: Rey Yayınları.

